

A helyi kulturális örökség szerepe a turisztikai desztinációk válságállóságában és fenntartható fejlődésében

The role of local cultural heritage in the crisis resilience and sustainable development of tourism destinations

JENEI SZONJA adjunktus, Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudomány Kar, Győr, email: jenei.szonja@sze.hu

PRYMA ZOLTÁN Senior On-Trade Manager, Heineken Hungária Sörgyárak Zrt., email: zoltan.pryma@heineken.hu

DÁVID LÓRÁNT DÉNES professzor, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem (MATE), Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Gödöllő, email: David.Lorant.Denes@uni-mate.hu

DOI: <https://doi.org/10.65513/MaMi.2026.4.71>

Abstract

The successive, partly mutually reinforcing crises between 2015 and 2025 – the European migration situation, the security uncertainty resulting from terrorist attacks, the COVID-19 pandemic, the Russian-Ukrainian war, the energy crisis, persistent inflation and the shortage of tourism workers – have fundamentally transformed the operating environment of tourism destinations. These challenges have increased the value of local resources that provide uniqueness, are difficult to copy and can contribute to the adaptability and competitiveness of destinations in the long term. The aim of this study is to provide a narrative literature review of how the conscious management of local cultural heritage can contribute to the crisis resilience, competitiveness and sustainable development of tourism destinations. The review analyses the relevant literature published between 2015 and 2025, indexed by Scopus and Web of Science, and relevant to the Central and Eastern European region, based on a total of 60 studies. The analysis identified four main themes: (1) cultural heritage as a strategic resource for destination competitiveness; (2) the relationship between cultural heritage and tourism crisis resilience; (3) the relationships between visitor perception, authenticity and willingness to pay; and (4) the role of community participation, digitalization, new market solutions and infrastructural sustainability. The results suggest that although the literature on the topic has expanded significantly in the past five years, the joint examination of heritage management and crisis management remains fragmented, and parallel analysis of the supply and demand sides is rare. The study therefore proposes an integrated, four-pillar conceptual model that links the perspectives of destination management, heritage management, tourism risk and crisis management, and sustainable tourism.

Keywords: cultural heritage, destination management, tourism resilience, crisis management, authenticity, sustainable tourism

JEL Codes: Z32; Z31; Q01; O18; L83

Absztrakt

A 2015 és 2025 között egymást követő, részben egymást erősítő válságok – az európai migrációs helyzet, a terrortámadások nyomán kialakult biztonsági bizonytalanság, a COVID-19-világjárvány, az orosz–ukrán háború, az energiaválság, a tartós infláció és a turisztikai munkaerőhiány – alapvetően átalakították a turisztikai desztinációk működési környezetét. E kihívások felértékeltek azokat a helyi erőforrásokat, amelyek egyediséget biztosítanak, nehezen másolhatók, és hosszú távon is hozzájárulhatnak a desztinációk alkalmazkodóképességéhez és versenyképességéhez. Jelen tanulmány célja annak narratív szakirodalmi áttekintése, hogy a helyi kulturális örökség tudatos menedzsmentje miként járulhat hozzá a turisztikai desztinációk válságállóságához, versenyképességéhez és fenntartható fejlődéséhez. Az áttekintés a 2015 és 2025 között megjelent, Scopus- és Web of Science-indexált, valamint a kelet-közép-európai régióra vonatkozó releváns szakirodalmat dolgozza fel, mindösszesen 60 tanulmány alapján. Az elemzés négy fő témakört azonosított: (1) a kulturális örökség mint a desztináció-versenyképesség stratégiai erőforrása; (2) a kulturális örökség és a turisztikai válságállóság kapcsolata; (3) a látogatói észlelés, az autenticitás és a fizetési hajlandóság összefüggései; valamint (4) a közösségi részvétel, a digitalizáció, az új piaci megoldások és az infrastrukturális fenntarthatóság szerepe. Az eredmények arra utalnak, hogy bár a témakör szakirodalma az elmúlt öt évben jelentősen bővült, az örökségmenedzsment és a válságkezelés együttes vizsgálata továbbra is széttagolt, a kínálati és keresleti oldal párhuzamos elemzése pedig ritka. A tanulmány ezért egy integrált, négy pilléres fogalmi modellt javasol, amely a desztinációmenedzsment, az örökségmenedzsment, a turisztikai kockázat- és válságkezelés, valamint a fenntartható turizmus szemléletét kapcsolja össze.

Kulcsszavak: kulturális örökség, desztinációmenedzsment, turisztikai reziliencia, válságkezelés, autenticitás, fenntartható turizmus

JEL-kódok: Z32; Z31; Q01; O18; L83

1. Bevezetés

Az elmúlt évtizedben a turizmus működési környezetét egymást követő, részben egymást erősítő válságok sorozata formálta át. A 2015-ös európai migrációs helyzet, a terrortámadások nyomán fokozódó biztonsági bizonytalanság, a COVID-19-világjárvány, majd az orosz–ukrán háború, az energiaválság és a tartós infláció egyaránt jelentős hatást gyakoroltak a turisztikai kereslet szerkezetére, a szolgáltatói kínálatra és a desztinációk szereplői közötti együttműködésre (Sigala, 2020; Gössling, Scott & Hall, 2021). Az európai turizmus élénkülése ugyanakkor a látogatóforgalom fenntartható kezelésének szükségességét is előtérbe helyezte. Európa 2024-ben 758 millió nemzetközi látogatót fogadott, 2025 első kilenc hónapjában pedig mintegy 625 millió nemzetközi turistaérkezést regisztráltak, ami 4%-os növekedést jelentett az előző év azonos időszakához képest. A növekvő forgalom egyszerre jelzi az ágazat megerősödését és azokat a kihívásokat, amelyek különösen a nagy látogatói terhelésnek kitett desztinációkban jelentkeznek (UN Tourism, 2025). A háború következtében kialakult menekülthelyzet emberi és gazdasági következményei szintén túlmutatnak Ukrajna határain. Berde és Remsei (2025) ukrán menekült nők körében végzett felmérése arra világít rá, hogy a fogadó országokra – köztük Magyarországra – is tartós, többdimenziós terhek nehezednek, amelyek közvetlenül a regionális turizmus munkaerőpiacát és kulturális infrastruktúráját is érinthetik.

Ebben a folyamatosan változó környezetben a turisztikai desztinációk hosszú távú versenyképességének és alkalmazkodóképességének meghatározó kérdésévé vált, hogy milyen helyi, nehezen másolható erőforrásokra építhetik fejlődésüket és megújulásukat. A helyi kulturális örökség – amely egyaránt magában foglalja a tárgyi és a szellemi értékeket – e tekintetben kettős jelentőséggel bír. Egyrészt hozzájárulhat a desztináció egyediségének kialakításához és piaci pozicionálásához, másrészt olyan közösségi és identitásbeli erőforrásként működhet, amely válsághelyzetek után is támogathatja a helyi szereplők alkalmazkodását és a desztináció megújulását (Bui, Jones, Weaver & Le, 2020; Pennington-Gray & Basurto-Cedeño, 2023). A legújabb bibliometriai elemzések ugyanakkor arra hívják fel a figyelmet, hogy az örökségmenedzsment, a desztinációmenedzsment, valamint a turisztikai kockázat- és válságkezelés szakirodalma továbbra is nagyrészt egymástól elkülönülten fejlődik (Kaul, Bhandari, Deshpande, Mittal & Raut, 2025; Seila, Selim & Newisar, 2025).

Jelen tanulmány célja, hogy narratív szakirodalmi áttekintés keretében feltárja és összefoglalja a helyi kulturális örökség menedzsmentje, valamint a turisztikai desztinációk válságállósága, versenyképessége és fenntartható fejlődése közötti kapcsolatokra vonatkozó, 2015 és 2025 között megjelent kutatások eredményeit. A vizsgálat a Scopus és a Web of Science adatbázisokban azonosított szakirodalomra épül, és a következő három kutatási kérdésre keresi a választ:

KK1: Milyen modelleket alkalmaznak a kulturális örökség menedzsmentje és a turisztikai desztinációk válságállósága közötti kapcsolatot vizsgáló kutatások?

KK2: Milyen empirikus eredmények támasztják alá, hogy az örökségalapú menedzsment hozzájárulhat a turisztikai desztinációk versenyképességéhez és fenntartható fejlődéséhez?

KK3: Milyen kutatási hiányosságok azonosíthatók a témakör szakirodalmában, és milyen további kutatási irányok jelölhetők ki, különös tekintettel a kelet-közép-európai régióra?

A tanulmány tudományos hozzájárulása abban áll, hogy az örökségmenedzsment, a desztinációmenedzsment, a turisztikai válságkezelés és a fenntartható turizmus jellemzően elkülönülten vizsgált területeit egységes fogalmi keretben kapcsolja össze. Ez a megközelítés lehetőséget teremt arra, hogy a kulturális örökség ne csupán turisztikai vonzerőként, hanem a desztinációk alkalmazkodóképességét, versenyképességét és fenntartható fejlődését támogató stratégiai erőforrásként is értelmezhetővé váljon. A vizsgálat külön figyelmet fordít a kelet-közép-európai régió sajátosságaira, valamint a magyarországi empirikus tapasztalatokra (Kóródi & Dávid, 2019; Csurgó & Smith, 2022; Darabos, Kőmíves & Szabó, 2024).

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. A desztinációk versenyképessége és az örökség stratégiai erőforrásként való értelmezése

A turisztikai desztinációk versenyképességének elméleti értelmezése elsősorban Ritchie és Crouch (2003) modelljére, valamint Dwyer és Kim (2003) integrált versenyképességi keretére épül. Mindkét megközelítés meghatározó szerepet tulajdonít a desztináció alapvető vonzerőinek és erőforrásainak – közöttük a kulturális és történelmi értékeknek – a hosszú távú teljesítmény és a versenyképesség kialakításában. Az utóbbi évek kutatásai e modelleket egyre gyakrabban kapcsolják össze az erőforrás-alapú nézettel, amely szerint a tartós versenyelőny alapját az értékes, ritka, nehezen másolható és nem helyettesíthető erőforrások jelentik (Barney, 1991; Castillo-Canalejo, González-Mohino, Muñoz-

Fernández & Mora-Márquez, 2025). Ebben az értelmezésben a kulturális örökség nem csupán turisztikai vonzerő, hanem olyan sajátos helyi erőforrás, amely megfelelő menedzsment mellett hozzájárulhat a desztinációk tartós megkülönböztettségéhez és versenyképességéhez.

A friss szakirodalom arra helyezi a hangsúlyt, hogy a kulturális örökség stratégiai jelentősége folyamatosan erősödik a turisztikai desztinációk fejlesztésében és pozicionálásában (Kaul et al., 2025; Rangkuti et al., 2025). A kulturális örökség és a turisztikai imázs kapcsolatát vizsgáló kutatások szerint a desztinációk kulturális és turisztikai kínálata nemcsak a látogatói élményre, hanem az országmárka és a térségi versenyképesség alakulására is érdemi hatást gyakorolhat (Kálmán, Zéman & Malatyinszki, 2024). A regionális szintű elemzések ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy a kulturális örökség turisztikai hasznosítása körültekintő menedzsmentet igényel, mivel a desztináció ismertségének és vonzerejének növekedése a látogatóforgalom szabályozásával, a túlturizmus mérséklésével és a hitelesség megőrzésével kapcsolatos kihívásokat is felerősítheti. Az európai régiókban az UNESCO-világörökségi cím egyrészt erősítheti a desztináció ismertségét, márkáját és piaci pozícióját, másrészt fokozhatja a látogatói forgalom szabályozásával, a túlturizmussal és a hitelesség megőrzésével kapcsolatos kihívásokat. Van der Zee, Camatti, Bertocchi és Shomali (2024) 38 000 európai TripAdvisor-helyszín adataira épülő, a *Regional Studies* folyóiratban megjelent kutatásukban kimutatták, hogy az UNESCO-világörökségi cím pozitív kapcsolatban áll a helyi turisztikai szolgáltatások észlelt minőségével és kínálatának sokszínűségével.

A desztinációk versenyképességének erősítésében a turisztikai klaszterek is fontos szerepet tölthetnek be. Printz-Markó, Darabos, Keller és Molnár (2024) magyarországi termálklasztereket vizsgáló esettanulmánya arra mutat rá, hogy a kulturális, gazdasági és társadalmi szempontokat egyaránt figyelembe vevő klaszterszervezetek – így például a Pannon Termál Klaszter (PANTERM) – jelentős, részben még kihasználatlan innovációs lehetőségeket hordoznak a desztinációk versenyképességének javításában. A magyar turisztikai desztinációmenedzsment-rendszer intézményesülésének korábbi tapasztalatait Clarke és Raffay (2011) Veszprém példáján elemezték, rámutatva a 2008 után kialakuló szervezeti modell működésével és fejlesztésével kapcsolatos kihívásokra.

2.2. Az örökségmenedzsment értelmezési kerete és a közösségi részvétel szerepe

A kulturális örökség értelmezésében továbbra is alapvető jelentőségű az UNESCO (2003) megközelítése, amely megkülönbözteti a tárgyi és a szellemi örökséget. Smith (2006) meghatározó értelmezése ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet, hogy az örökség nem pusztán megőrzendő tárgyak, helyszínek vagy hagyományok összessége, hanem olyan dinamikus társadalmi folyamat, amelyben a közösségek folyamatosan újraértelmezik a múlt értékeit és azok jelenbeli jelentőségét. A 2024–2025-ben megjelent kutatások ezt a szemléletet a közösségi részvétel és a közösen kialakított jelentések gyakorlati vizsgálata felé bővítették (Liorančaitė-Šukienė & Jurėnienė, 2025; Braña-Rey, 2024).

Liorančaitė-Šukienė és Jurėnienė (2025) litván közösségi képviselőkkel készített interjúkra, valamint nemzetközi örökségmenedzsment-modellek – az AHC, az ANZECC és az európai uniós megközelítés – összehasonlító elemzésére épülő kutatásukban a közösségalapú turizmust olyan együttműködési formaként értelmezik, amely képes összehangolni az örökségi értékek megőrzését, turisztikai hasznosítását és a helyi közösségek érdemi részvételét. Ebben a megközelítésben a közösség nem csupán az örökség használója vagy kedvezményezettje, hanem annak megőrzésében, értelmezésében és közvetítésében is aktív szerepet vállal.

A szellemi kulturális örökség közösségformáló szerepét Braña-Rey (2024) a galíciai Festa do Boi több mint hétszáz éves hagyományának vizsgálatán keresztül mutatta be. Kutatása szerint a közösségi részvétel nemcsak az örökség hitelesnek érzékelt, tárgyi és hagyományörző elemeit erősíti, hanem az egyéni átéléshez és közösségi kötődéshez kapcsolódó egzisztenciális autenticitást is. A közösségi bevonás és az eredményes örökségmenedzsment kapcsolatát további esettanulmányok is alátámasztják (Mousazadeh et al., 2023). Cvetković, Gole, Renner, Jakovljević és Lukić (2024) szerbiai kvalitatív kutatása pedig arra világít rá, hogy a kulturális örökség védelmének jogi és intézményi hiányosságai a katasztrófakockázatokkal szembeni ellenálló képességet is gyengíthetik.

Csurgó és Smith (2022) három magyar vidéki esettanulmányra épülő kvalitatív kutatásukban, a kulturális ökoszisztéma-szolgáltatások megközelítését alkalmazva vizsgálták a kulturális örökség turisztikai és közösségi jelentőségét. Eredményeik szerint a kulturális örökség szorosan kapcsolódik a helyi kötődés és identitás kialakulásához, és fontos szerepet tölthet be a vidéki térségek közösségi és turisztikai fejlődésében. A szerzők ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy bár a kulturális örökségen alapuló erős helyi kötődés fontos előfeltétele lehet a turizmus fejlesztésének, a magyar kezdeményezések sok esetben eredményesebbek a közösségi kohézió és a kulturális identitás erősítésében, mint a látogatói forgalom növelésében. Kóródi és Dávid (2019) szintén a magyar vidéki turisztikai kínálat egyediségének forrásaként értelmezik a hagyományörzést, a tájházakat és a gasztronómiai örökséget, különösen a kisebb és közepes léptékű desztinációk esetében. Ezt a kapcsolatot Kőmíves, Kupi, Mazurek és Lebrun (2024) Győr-Moson-Sopron vármegyében, 784 fős mintán végzett kvantitatív kutatása empirikusan is alátámasztja: eredményeik szerint a helyi gasztronómiai hagyományok ismerete és a hungarikumok jelentősége érdemben befolyásolja a látogatói preferenciákat.

2.3. Turisztikai válságállóság, válságkezelés és a menekülthelyzetek hatásai

A turisztikai válságkezelés meghatározó elméleti alapját Faulkner (2001) turisztikai katasztrófakezelési modellje és Ritchie (2004) stratégiai válságkezelési kerete jelenti. Mindkét megközelítés hangsúlyozza, hogy a desztinációk válságokra adott válaszaik nem szűkíthetők le a közvetlen károk mérséklésére, hanem a felkészülést, az összehangolt reagálást, a helyreállítást és a tapasztalatokból való tanulást is magukban foglalják. A válságállóság szempontjából egyaránt meghatározó a megelőző felkészülés, az összehangolt reagálás, a helyreállítást és a tapasztalatokból történő tanulás. Ritchie és Jiang (2019, 2021) áttekintő tanulmányai ugyanakkor arra hívják fel a figyelmet, hogy a kutatások jelentős része továbbra is elsősorban az azonnali válságkezelést vizsgálja, miközben a hosszabb távú alkalmazkodás és a szervezeti, illetve desztinációs tanulás folyamatai kevésbé feltártak. A COVID-19-világjárvány következtében e hiányosságok még hangsúlyosabbá váltak: Sigala (2020), Yang, Zhang és Rickly (2021), valamint Gössling és munkatársai (2021) kutatásai a turizmus működésének és válságkezelési megközelítéseinek átfogó újragondolását sürgették.

Az orosz–ukrán háború és az ennek nyomán kialakult menekülthelyzet újabb összefüggésekkel bővítette a turisztikai válságkutatás területét. Berde és Remsei (2025) az *Economics & Sociology* folyóiratban közölt, ukrán menekült nők körében végzett felmérése arra mutat rá, hogy Ukrajna korábban is fennálló demográfiai „hármasszög” – az alacsony termékenység, a magas halálozás és a kivándorlás – a tartós háborús menekülthullám következtében egy további, negyedik dimenzióval egészült ki. A folyamat hatásai nem korlátozódnak Ukrajinára: a fogadó országokban, így Magyarországon, Csehországban és Szlovákiában is befolyásolhatják a turisztikai ágazat munkaerő-szerkezetét, miközben új keresleti sajátosságokat és kulturális alkalmazkodási kihívásokat is előidézhetnek.

A 2024–2025-ben megjelent kutatások a turisztikai válságállóságot egyre inkább többdimenziós, térben és időben változó jelenségként értelmezik. Jiao, Li, Qiu és Chen (2024) tér- és időbeli elemzési kerete lehetőséget teremt annak vizsgálatára, hogy ugyanazon válság hatásai miként térhetnek el az egyes területi egységekben és időszakokban. Aldao, Blasco és Poch Espallargas (2022) szisztematikus szakirodalmi áttekintése a COVID–19 utáni desztinációs válságkezelés tapasztalatait összegezve különösen az érintett szereplők közötti együttműködés, valamint a válságokat megelőző felkészülés jelentőségét emeli ki.

A kulturális örökség és a válságállóság kapcsolatának vizsgálatában Li, Li, Ruan, Zhang és Wang (2024) új elméleti és empirikus megközelítést javasolnak. A szerzők a kulturális válságállóság mérésére szolgáló skálát dolgoztak ki, amely az erőforrás-alapú nézetet, a dinamikus képességek elméletét, a társadalmi hálózatok megközelítését és a szervezeti tanulás elméletét kapcsolja össze. Eredményeik szerint a kulturális beágyazottság lehetővé teheti, hogy a kulturális javak ne csupán megőrzendő értékeként, hanem a kisvállalkozások alkalmazkodását és megújulását támogató erőforrásokként is működjenek. Azzaz és Elshaer (2024) egyiptomi örökségi helyszíneken működő szállodák 550 közép- és felső vezetőjének válaszait PLS-SEM eljárással elemezve azt állapították meg, hogy a tervezett és az alkalmazott válságállósági gyakorlatok együttesen kedvezően kapcsolódnak a társadalmi és gazdasági fenntarthatósághoz.

A világörökségi helyszínek válságok utáni megújulásban betöltött szerepének felértékelődését jelzi a 2024-es UNESCO UNITWIN konferencia World Heritage as Resilience for Tourism Recovery tematikája is. Ez a megközelítés a világörökségi címet már nem kizárólag megőrzendő kulturális értéknek, hanem a turizmus helyreállítását és a desztinációk alkalmazkodóképességét támogató aktív erőforrásként értelmezi. Vasvári, Gergely és Dávid (2025) áttekintése szintén arra mutat rá, hogy a turizmus támogathatja a régiók alkalmazkodását és megújulását, amelyben a helyi kulturális örökség meghatározó szerepet tölthet be. Módosné Szalai és munkatársai (2025) NUTS2 szintű V4-elemzése empirikusan is rámutatott arra, hogy a turizmustól nagyobb mértékben függő régiók – például Prága vagy a Balaton térsége – a COVID–19-világjárvány idején súlyosabb visszaesést tapasztaltak, mint a gazdaságilag diverzifikáltabb régiók. Darabos, Kőmíves és Szabó (2024) 925 fős magyar mintán, a nyugat-dunántúli vidéki turisztikai látogatók 2021-es preferenciáinak vizsgálatával szintén kimutatták a világjárvány utáni keresleti szerkezet átalakulását. A fenntartható turizmus és a helyi örökségi erőforrások kapcsolatát erősítik azok a kutatások is, amelyek a geoparkok és természeti örökségi helyszínek szerepét vizsgálják a fenntartható térségfejlesztésben és a turisztikai alkalmazkodóképesség erősítésében (Malatyinszki, Kálmán & Dávid, 2025).

2.4. Autenticitás, látogatói élmény, fogyasztói magatartás és nemi különbségek

A kulturális örökségre épülő turizmus keresleti oldalának vizsgálatában meghatározó elméleti alapot jelent Wang (1999) autenticitáselmélete, valamint Kolar és Žabkar (2010) fogyasztóalapú autenticitásmodellje. Az élménymínőség értelmezése elsősorban Otto és Ritchie (1996), míg az elégedettség és a lojalitás vizsgálata Oliver (1999) megközelítésére épül. A 2024–2025-ben megjelent kutatások e klasszikus elméleti alapokat továbbfejlesztve elsősorban azt vizsgálják, hogy az autenticitás érzékelése, a látogatói élmény, az észlelt érték és a fizetési hajlandóság milyen közvetítő folyamatokon keresztül kapcsolódnak egymáshoz.

Qiu, Li, Pan, Wu és Guo (2024) ipari örökségi helyszíneken végzett kutatása szerint a látogatói elégedettség meghatározó közvetítő szerepet tölt be az észlelt érték és a lojalitás közötti kapcsolatban.

Wu, Su, Zhang, Yang, Xing és Zhou (2025) a Selyemút mentén található Majjishan-barlangok világörökségi helyszínén a kulturális torzítás észlelt kockázata, az észlelt érték, az elégedettség és a lojalitás közötti kapcsolatrendszer vizsgálatát végezték. A 381 fős mintán, kovarianciaalapú strukturális egyenletmodellezéssel végzett elemzés eredményei szerint a kulturális torzítás észlelése szignifikánsan csökkentette az észlelt értéket ($\beta = -0,409$), és az észlelt értéken, valamint az elégedettségen keresztül közvetetten a látogatói lojalításra is kedvezőtlenül hat.

A fenntartható turisztikai döntések és a magasabb ár megfizetésére való hajlandóság összefüggéseit Castillo-Canalejo és munkatársai (2025) Córdoba világörökségi városában, 1102 fős mintán vizsgálták. Elemzésük eredményei szerint a tervezett viselkedés elméletének elemei – az attitűdök, a társadalmi normák, az észlelt viselkedési kontroll és a belsővé tett erkölcsi normák – szignifikánsan kapcsolódnak a fenntartható turisztikai döntésekhez és a felárfizetési hajlandósághoz. Kutatásuk nemek szerinti eltéréseket is feltárt: a női válaszadók nagyobb hajlandóságot mutattak a fenntartható turisztikai lehetőségek választására. Ezt az összefüggést Gyurián Nagy (2025) a New Ecological Paradigm (NEP) skálára épülő szisztematikus áttekintése és nagymintás kérdőíves kutatása is alátámasztja, amely szerint a női válaszadók körében erőteljesebb környezeti orientáció figyelhető meg. Ez az eredmény a kulturális örökségre építő desztinációk számára azért különösen jelentős, mert támpontot nyújthat a fenntarthatósági kommunikáció és a célcsoportok megszólításának kialakításához. A fizetési hajlandóság vizsgálatához kapcsolódó korábbi kutatások közül kiemelhető Jurado-Rivas és Sánchez-Rivero (2019) Cáceresben végzett kontingens értékelési vizsgálata, valamint Pulido-Fernández és López-Sánchez (2016) munkája, amely a fenntartható desztinációk esetében jelentkező felárfizetési hajlandóságot elemezte.

A kulturális örökség bemutatásában és a látogatói élmény gazdagításában a digitális és immerzív technológiák szerepe is egyre jelentősebbé válik. Khalil, Kallmuenzer és Kraus (2024) a párizsi Atelier des Lumières látogatói körében, 316 fős mintán, strukturális egyenletmodellezéssel vizsgálták a kiterjesztett valóság alkalmazásának hatásait. Kutatásukban a technológiaelfogadási modellt (TAM) az immerzív kiállítások sajátosságaihoz igazították, és az elemzésbe az élmény észlelt értékét, valamint az autenticitás érzékelését is bevonták. Eredményeik szerint az immerzív technológiák hozzájárulhatnak a látogatói élmény gazdagításához, valamint a kulturális tartalmak korszerű és vonzó bemutatásához. Az ilyen innovációk fenntarthatósági jelentősége ugyanakkor csak akkor érvényesülhet, ha alkalmazásuk a kulturális értékek hiteles közvetítését és megőrzését is szolgálja.

2.5. Fenntartható turizmus, digitalizáció, infrastrukturális feltételek és új piaci megoldások

A fenntartható turizmus megvalósításának feltételeit az infrastruktúra és az energiateljesítmény átalakítása is alapvetően befolyásolja. Czipf és Tomar (2026) három alternatív energetikai beruházás – napelemes rendszer, faaprítékos kazán és hőszivattyú – magyarországi megtérülését elemezve arra mutatnak rá, hogy az állami ösztönzők, például az előre meghatározott átvételi árak, a tőketámogatások, az alacsony kamatozású hitelek és a karbonkreditek meghatározó szerepet tölthetnek be az ilyen fejlesztések elterjedésében. Mindez a turisztikai szolgáltatók energetikai korszerűsítése szempontjából is jelentős, hiszen a fenntarthatóbb működés feltétele az energiateljesítmény és a környezeti terhelés csökkentése. Kaur és Czipf (2026) a kék-zöld infrastruktúra szerepét vizsgálva kiemelik, hogy a városi vízfelületek és zöldterületek összehangolt fejlesztése nemcsak az éghajlati alkalmazkodást, a biológiai sokféleség megőrzését és az életminőség javítását támogatja, hanem a kulturális táj értékeinek védelméhez is hozzájárulhat. Ez különösen fontos a történelmi városközpontok és a világörökségi városok esetében, ahol a kulturális örökség megőrzése és a klímaváltozás hatásaihoz való alkalmazkodás

szorosan összekapcsolódik. Vargas-Hernandez, Czipf és Salmerón-Zapata (2026) ehhez kapcsolódóan a zöld pénzügyi műveltség jelentőségére hívják fel a figyelmet. Értelmezésük szerint a fenntartható energetikai beruházások és vállalkozói döntések ösztönzéséhez elengedhetetlen a pénzügyi és környezeti szempontok együttes ismerete, ami a turisztikai ágazat szereplői számára is egyre fontosabbá válik.

A digitalizáció és az új piaci megoldások szintén egyre erőteljesebben alakítják a turisztikai desztinációk működését. Kupi, Kundi és Szabó (2025) Spanyolország, Franciaország, Horvátország és Hollandia NUTS3 régióira kiterjedő, 20 012 adatpontot tartalmazó elemzése szerint a kriptovalutát elfogadó helyek száma közepesen erős, pozitív kapcsolatban áll a turisztikai vendégéjszakák számával ($r = 0,46$; $p < 0,0001$). Az eredmény arra utal, hogy az új fizetési megoldások és a digitális szolgáltatási környezet fejlettsége összefügghet a turisztikai aktivitással. A blokklánc-alapú megoldások és az intelligens szerződések további lehetőségeket kínálnak az okos turisztikai desztinációk fejlesztésében, alkalmazásuk azonban szabályozási, biztonsági és fogyasztóvédelmi kérdéseket is felvet. Kundi (2025) az idegenvezetői szakma jogi szabályozását elemezve arra mutat rá, hogy a helyi tudáson és személyes közvetítésen alapuló turisztikai szolgáltatások jogi környezete Magyarországon és más európai országokban eltérően alakul. A fenntartható városi turizmus vizsgálatai arra is rámutatnak, hogy a kulturális örökség, az infrastruktúra és a városi élhetőség összehangolt fejlesztése meghatározó szerepet játszik a desztinációk hosszú távú fenntarthatóságában és versenyképességében (Kálmán et al., 2024). Ez a kulturális örökség hiteles bemutatása szempontjából különösen fontos, mivel az idegenvezetők nemcsak információt közvetítenek, hanem a helyi kulturális értékek értelmezését és befogadását is segítik.

A digitális átalakulás másik területét a személyzet nélküli kiskereskedelmi megoldások jelentik. Szabó-Szentgróti, Kézai és Rámháp (2025) magyar egyetemi hallgatók körében végzett kutatása szerint az ilyen technológiák elfogadását érdemben befolyásolják a felhasználók demográfiai jellemzői és korábbi tapasztalatai. Bár e megoldások közvetlenül nem az örökségmenedzsmenthez kapcsolódnak, a turisztikai szolgáltatási lánc – különösen a vendéglátás és a kiskereskedelem – digitalizációján keresztül hatással lehetnek a látogatói élményre és a desztinációk szolgáltatási környezetére.

A klímaváltozásból eredő kockázatok és az örökségmenedzsment összehangolt kezelésére irányul az Európai Unió Interreg Euro-MED programjának keretében 2024-ben elindított HERIT ADAPT projekt. A kezdeményezés nyolc kísérleti régióban – UNESCO-világörökségi helyszíneken és kevésbé ismert örökségi területeken egyaránt – vizsgálja az adatvezérelt, fenntartható turizmusfejlesztés lehetőségeit, összekapcsolva az éghajlati alkalmazkodást, az örökségvédelmet és a helyi közösségek bevonását (HERIT ADAPT, 2025). A kérdés jelentőségét az Európai Klímakockázat-értékelés is alátámasztja. Az EEA (2024) szerint a turizmus az éghajlatváltozás által különösen veszélyeztetett európai területek közé tartozik, elsősorban a déli desztinációkban és az alacsonyabb fekvésű téli turisztikai helyszíneken. Mindez arra utal, hogy a kulturális örökségre épülő desztinációk fenntartható fejlődése a jövőben egyre kevésbé képzelhető el az éghajlati alkalmazkodás, az infrastrukturális korszerűsítés és a közösségi részvétel integrált kezelése nélkül.

3. Módszertan

3.1. Kutatási design és protokoll

A jelen tanulmány narratív szakirodalmi áttekintés, amely a kulturális örökség menedzsmentjének és a turisztikai desztinációk válságállóságának, versenyképességének és fenntartható fejlődésének kapcsolatát vizsgáló releváns kutatásokat dolgozza fel. A narratív áttekintés választása mellett több szempont szolgált: a vizsgált három kutatási terület (örökségmenedzsment, desztinációmenedzsment, válság- és rezilienciakutatás) elméleti és módszertani megközelítései jelentősen eltérnek egymástól, ezek integrált értelmezése ezért elsősorban szintetizáló, fogalmi munkát igényel. Az áttekintés célja ennek megfelelően nem az adott időszak teljes szakirodalmának kimerítő, reprodukálható feltérképezése, hanem a releváns elméleti keretek és empirikus eredmények tematikus összegzése, valamint egy integrált fogalmi modell körvonalazása.

3.2. Adatbázisok és keresési stratégia

Az áttekintés alapjául a Scopus és a Web of Science Core Collection adatbázisokban elérhető, lektorált tudományos publikációk szolgáltak. A keresés három fő tematikus blokk kulcsszavainak kombinációjával történt:

- Örökség-blokk: "cultural heritage" OR "intangible cultural heritage" OR "heritage tourism" OR "heritage management" OR "world heritage"
- Desztináció-blokk: "destination management" OR "destination competitiveness" OR "DMO" OR "tourism destination"
- Reziliencia/válság-blokk: "resilience" OR "crisis management" OR "disaster" OR "COVID-19" OR "sustainable tourism" OR "adaptation"

A keresés elsősorban a 2015 és 2025 között megjelent, angol nyelvű, lektorált folyóiratcikkekre, valamint néhány 2026-ban online elérhetővé tett Springer-kötetfejezetre irányult. Az áttekintés ezen túl tudatosan beemelt kelet-közép-európai és magyar vonatkozású tanulmányokat is, amelyek a doktori kutatási tervhez kapcsolódó regionális kontextus szempontjából különösen relevánsak.

3.3. Bevonási és kizárási kritériumok

1. táblázat: A bevonási és kizárási kritériumok

Bevonási kritériumok	Kizárási kritériumok
Scopus/WoS indexált, peer-reviewed folyóiratcikk vagy kötetfejezet	Konferenciakiadvány, szürke irodalom
2015. január – 2026. évi megjelenés	2015 előtti publikációk (kivéve elméleti alapok)
Empirikus vagy elméleti hozzájárulás a kulturális örökségmenedzsment, a desztinációmenedzsment és/vagy a turisztikai reziliencia területén	Nem turisztikai fókuszú örökségi kutatás
Angol vagy magyar nyelvű publikáció	Visszavont vagy retraktált publikációk

Forrás: saját szerkesztés

3.4. A bevont irodalom kiválasztásának szempontjai

Az áttekintésbe a fenti keresés alapján azonosított, valamint a témakör vezető folyóirataiban megjelent tanulmányok közül azokat vontuk be, amelyek a kulturális örökség menedzsmentje, a desztinációk versenyképessége, valamint a turisztikai kockázat- és válságkezelés területéhez érdemi elméleti vagy empirikus hozzájárulást kínálnak. A kiválasztás során elsőbbséget kaptak a friss, 2022 utáni publikációk, valamint a téma elméleti alapjait megalapozó klasszikus művek. A snowballing (előre- és hátrahivatkozási láncok követése) módszerét is alkalmaztuk azoknak a kelet-közép-európai és magyar vonatkozású kutatásoknak az azonosítására, amelyek az adatbázis-keresésben nem jelentek meg, ám a regionális kontextus szempontjából lényegesek. A végső szintézisbe 60 tanulmány került be.

3.5. A tanulmányok feldolgozása és tematikus szintézise

A bevont tanulmányok feldolgozása strukturált szempontok alapján történt. Az elemzés során rögzítésre került a szerzők neve, a megjelenés éve, a folyóirat, a kutatás földrajzi és tartalmi fókuszja, az alkalmazott elméleti keret és módszertan (kvalitatív, kvantitatív vagy vegyes), a mintanagyság, valamint a kulturális örökség és a desztinációs eredmények közötti összefüggések értelmezésének módja.

A tanulmányok rendszerezése tematikus szintézis keretében történt. Az áttekintés négy fő témakör mentén csoportosítja a feldolgozott szakirodalmat: (1) a kulturális örökség mint a desztináció-versenyképesség stratégiai erőforrása; (2) a kulturális örökség, a turisztikai válságállóság és a menekülthelyzetek kapcsolata; (3) a látogatói észlelés, az autenticitás és a fizetési hajlandóság összefüggései; valamint (4) a közösségi részvétel, a digitalizáció és az infrastruktúrális fenntarthatóság szerepe. A tematikus csoportosítás a szerző értelmező munkáján alapul, és elsősorban a szakirodalom rendszerezését, valamint az áttekintés narratív szerkezetének kialakítását szolgálja; az egyes témakörök között érdemi átfedések vannak, amelyeket az eredmények tárgyalása során is jelezünk.

4. Eredmények

4.1. A bevont tanulmányok leíró jellemzői

A bevont 60 tanulmány időbeli megoszlása egyértelmű növekedést mutat: a publikációk túlnyomó része 2022 után jelent meg, ami jól tükrözi a COVID-19-világjárvány katalizáló hatását az örökségmenedzsment és a turisztikai reziliencia kapcsolatának kutatására. A bevont kutatások a témakör vezető folyóirataiból származnak, köztük jelentős számban szerepelnek a Sustainability, a Journal of Sustainable Tourism, a Tourism Management, a Land, a Heritage, a Journal of Heritage Tourism, a Geojournal of Tourism and Geosites, valamint az Annals of Tourism Research lapokban megjelent tanulmányok.

A vizsgált kutatások földrajzi súlypontja Európára esik, ezen belül kiemelt jelentőséggel bír a kelet-közép-európai régió, különösen a Visegrádi Négyek (V4) országai. Jelentős számban szerepelnek ázsiai – elsősorban kínai – kutatások, valamint észak-amerikai és afrikai esettanulmányok is. A V4-országokra és Magyarországra vonatkozóan az áttekintés kilenc, kifejezetten a régió kontextusát vizsgáló tanulmányt dolgoz fel (Módosné Szalai et al., 2025; Csurgó & Smith, 2022; Vasvári et al., 2025; Poór et al., 2026; Kőmíves et al., 2024; Darabos et al., 2024; Berde & Remsei, 2025; Szabó-Szentgróti et al., 2025; Gyurián Nagy, 2025).

Módszertani szempontból a bevont tanulmányok között egyaránt megtalálhatók kvantitatív, kvalitatív és vegyes módszertanú kutatások; ezek arányában a kvantitatív megközelítések vannak túlsúlyban. A leggyakrabban alkalmazott statisztikai eljárások közé a strukturális egyenletmodellezés (PLS-SEM és CB-SEM), a kontingens értékelési módszer (CVM) és a faktoranalízis tartozik, míg a kvalitatív kutatások jellemzően tematikus elemzést és esettanulmányokat alkalmaznak.

4.2. Első tematikus terület: Az örökség stratégiai szerepe a desztinációk versenyképességében

Az első tematikus terület a kulturális örökséget a turisztikai desztinációk versenyképességének stratégiai erőforrásaként értelmezi. E kutatások közös kiindulópontja, hogy a tárgyi és szellemi kulturális örökség tudatos menedzsment mellett a desztinációk egyediségének és hosszú távú versenyképességének meghatározó helyi erőforrásává válhat.

A tematikus terület eredményei három meghatározó összefüggést rajzolnak ki. Egyrészt a világörökségi címhez, illetve más intézményesített örökségi elismerésekhez kapcsolódó láthatóság és presztízs kedvezően összefügghet a desztinációk észlelt minőségével, vonzerejével és turisztikai kínálatának sokszínűségével. Ez az előny ugyanakkor fokozott menedzsmentfeladatokkal is együtt jár, különösen a látogatói forgalom szabályozása, a túlturizmus mérséklése és a kulturális hitelesség megőrzése terén.

Másrészt a kutatások arra is rámutatnak, hogy a kulturális örökség önmagában nem biztosít versenyelőnyt a desztinációk számára; ehhez az örökségi értékek tudatos hasznosítására, a helyi szereplők együttműködésére és a fejlesztések összehangolására is szükség van. E potenciál érvényesüléséhez olyan együttműködési és klaszterszervezeti keretekre van szükség, amelyek képesek összehangolni a helyi szereplők tevékenységét, ösztönözni az innovációt, és az örökségi értékeket koherens turisztikai kínálattá formálni.

Harmadrészt a magyar és kelet-közép-európai esettanulmányok következetesen azt jelzik, hogy a kisebb és közepes léptékű desztinációk esetében a vidéki hagyományok, a gasztronómiai örökség és a helyi kulturális értékek jelentik a megkülönböztetés egyik legfontosabb alapját. E lehetőségek hasznosítását azonban gyakran korlátozza az intézményi együttműködés elégtelensége, a szervezeti kapacitások hiánya és az örökségi erőforrások stratégiai kezelésének fejletlensége. A vidéki turisztikai attrakciók gazdasági és közösségi hatásait vizsgáló hazai kutatások szintén arra utalnak, hogy az élményalapú, helyi értékekre épülő turisztikai fejlesztések hozzájárulhatnak a térségi identitás és a látogatói értékesítés erősítéséhez (Malatyinszki & Tóth, 2025).

4.3. Második tematikus terület: Kulturális örökség, turisztikai válságállóság és menekülthelyzet

A második tematikus terület a kulturális örökség és a turisztikai desztinációk válságállósága közötti kapcsolatot vizsgálja. A kutatások összességében arra mutatnak rá, hogy az örökség szerepe válsághelyzetekben túlmutat a kulturális értékek fizikai megőrzésén: megfelelő intézményi és menedzsmentfeltételek mellett a desztinációk alkalmazkodását és megújulását támogató erőforrássá válhat.

A tematikus terület eredményei három fő felismerés köré rendezhetők. Először, a kulturális örökség a válságok utáni helyreállítás és újrapozicionálás aktív tényezőjeként értelmezhető. Az örökségi értékek a helyi identitás, a közösségi kötődés és a desztináció egyediségének erősítésén keresztül

hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a turisztikai térségek a válságokat követően ismét vonzó és hiteles kínálatot alakítsanak ki.

Másodsor, az ide sorolt empirikus kutatások – közöttük szállodaipari, regionális és országos szintű elemzések – azt jelzik, hogy a válságállóság nem egyetlen intézkedés vagy szervezeti képesség eredménye. A tervezetten kialakított és a korábbi válságtapasztalatok során fejlődő alkalmazkodási képességek együttesen, az érintett szereplők együttműködésén keresztül támogathatják a társadalmi és gazdasági fenntarthatóságot.

Harmadsor, a turisztikai válságállóság értelmezése az utóbbi években új társadalmi és regionális tényezőkkel bővült. A háborús menekülthelyzet, a tartós munkaerőhiány és a területenként eltérő keresleti sokkok együttesen alakítják a desztinációk alkalmazkodási feltételeit. E folyamatok különösen indokoltá teszik a kelet-közép-európai régió vizsgálatát, ahol a világválság, a háború közelsége, a munkaerőpiaci feszültségek és a turisztikai térségek eltérő gazdasági szerkezete egyszerre befolyásolja a válságokra adott válaszokat.

4.4. Harmadik tematikus terület: Látogatói észlelés és autenticitás

A harmadik tematikus terület a látogatói észlelés, az autenticitás és a fizetési hajlandóság összefüggéseit vizsgálja kulturális örökségi helyszíneken. Az eredmények négy, egymással szorosan összekapcsolódó mintázatot rajzolnak ki.

Elsőként, a tanulmányok következetesen azt mutatják, hogy az észlelt érték és a látogatói elégedettség közvetítő szerepet tölt be a lojalitás kialakulásában. A kulturális örökségi helyszínek látogatói nem kizárólag az örökségi értékek megléte alapján alakítják ki kötődésüket a desztinációhoz, hanem annak függvényében is, hogy mennyire értékesnek, hitelesnek és élményszerűnek érzékelik a látogatást. Ez a kapcsolat a vizsgált helyszínek eltérő jellemzői ellenére is visszatérően megjelent, alátámasztva az autenticitásra és látogatói élményre épülő klasszikus elméleti megközelítések jelenlegi relevanciáját.

Másodsor, a kutatások arra is rámutatnak, hogy a kulturális autenticitás sérülésének vagy torzulásának észlelése kedvezőtlenül kapcsolódik a látogatói lojalitáshoz. A hitelesség megkérdőjeleződése nemcsak közvetlenül csökkentheti a visszatérési és ajánlási szándékot, hanem az észlelt érték és az elégedettség gyengülésén keresztül közvetett módon is befolyásolhatja azt. Ez különösen a nagy látogatói forgalomnak kitett világörökségi helyszínek esetében jelent fontos menedzsmentkihívást, ahol a turisztikai hasznosítás intenzitása és az örökségi értékek hiteles közvetítése közötti egyensúly fenntartása alapvető feladat.

Harmadsor, a fenntartható turisztikai döntésekhez és a magasabb ár megfizetésére való hajlandósághoz kapcsolódó eredmények szerint a látogatók attitűdjei, társadalmi normái, észlelt cselekvési lehetőségei és belső erkölcsi meggyőződései egyaránt jelentős szerepet játszanak a döntésekben. A vizsgálatok nemek szerinti eltéréseket is feltártak, a női válaszadók jellemzően erősebb környezeti orientációt, valamint nagyobb felárfizetési hajlandóságot mutattak a fenntartható turisztikai megoldások iránt. Ez a különbség a desztinációk számára a célcsoportok pontosabb azonosítása és a fenntarthatósági kommunikáció kialakítása szempontjából is jelentős lehet.

Negyedszer, a digitális és immerzív technológiák alkalmazása új lehetőségeket kínál a látogatói élmény gazdagítására és a kulturális örökség korszerű bemutatására. Az ilyen megoldások hozzájárulhatnak a látogatói élmény értékének növeléséhez, az interpretáció korszerűsítéséhez és a kulturális tartalmak szélesebb körű hozzáférhetőségéhez. Ugyanakkor a kutatások azt is hangsúlyozzák, hogy a technológiai

innováció önmagában nem garantálja a fenntartható fejlődést: értéke attól függ, hogy alkalmazása mennyiben támogatja a kulturális örökség hiteles bemutatását és hosszú távú megőrzését.

4.5. Negyedik tematikus terület: Közösségi részvétel, digitalizáció és fenntarthatóság

A negyedik tematikus terület a közösségi részvétel, a digitalizáció, az új piaci megoldások és az infrastrukturális fenntarthatóság szerepét vizsgálja az örökségmenedzsmentben. A tematikus terület eredményei összességében arra utalnak, hogy az örökségi desztinációk hosszú távú fejlődése nem alapozható kizárólag intézményi szabályozásra vagy piaci hasznosításra. A helyi közösségek, vállalkozások, kulturális intézmények és döntéshozók együttműködésére épülő, közösségi elemeket is magukban foglaló menedzsmentmodellek eredményesebben szolgálhatják mind az örökségi értékek megőrzését, mind azok turisztikai hasznosítását. Az érintett helyi szereplők érdemi bevonásának hiányában még a korszerűnek tekintett intézményi megoldások is csak korlátozottan képesek tartós eredményeket elérni.

Az ide tartozó kutatások szerint a digitalizáció és az új piaci megoldások egyaránt hatással vannak a fizetési lehetőségekre, a szolgáltatások szabályozási környezetére és a látogatók kiszolgálásának módjára. A blokklánc- és kriptovaluta-alapú szolgáltatások területi elterjedése pozitív kapcsolatot mutat a turisztikai aktivitás egyes mutatóival, ami arra utal, hogy a digitális szolgáltatási környezet fejlettsége a desztinációk vonzerejével és piaci alkalmazkodásával is összefügg. E technológiák alkalmazása ugyanakkor jelentős szabályozási, biztonsági és fogyasztóvédelmi kérdéseket vet fel. Hasonlóan fontos az idegenvezetői és más, helyi tudásra épülő szolgáltatások jogi környezetének alakulása, mivel ezek a szereplők meghatározó közvetítői a kulturális örökség hiteles bemutatásának. Az európai szabályozási eltérések ezért közvetlenül befolyásolhatják az örökségi élmények minőségét és hitelességét.

A személyzet nélküli üzletekhez és más automatizált kiskereskedelmi megoldásokhoz kapcsolódó kutatások szintén arra utalnak, hogy a turisztikai szolgáltatási környezet átalakulóban van. E technológiák elfogadása életkor, nem és korábbi tapasztalatok szerint eltérő mintázatokat mutat, ami különösen a fiatalabb fogyasztói csoportok igényeire építő szolgáltatások fejlesztésében lehet meghatározó. Bár ezek a megoldások csak közvetetten kapcsolódnak a kulturális örökség menedzsmentjéhez, a vendéglátás, a kiskereskedelem és a látogatói kiszolgálás átalakításán keresztül az örökségi desztinációk teljes szolgáltatási rendszerére hatással lehetnek. A világjárvány időszakában végzett szállodaipari elemzések emellett arra is rávilágítanak, hogy változó körülmények között újra kell értelmezni, mit tekintenek a látogatók értékes, biztonságos és megfelelő minőségű szolgáltatásnak.

A kutatások arra is rámutatnak, hogy a kulturális örökségre épülő desztinációk hosszú távú fenntarthatósága egyre szorosabban kapcsolódik az energiahatékony fejlesztésekhez, a klímaváltozás hatásaihoz való alkalmazkodáshoz és az ezek megvalósítását támogató finanszírozási lehetőségekhez. Az alternatív energetikai beruházások elterjedése és gazdasági megvalósíthatósága jelentős mértékben függ az állami ösztönzéstől és a támogató pénzügyi környezettől. A kék-zöld infrastruktúra összehangolt fejlesztése ugyanakkor nemcsak a fenntartható fejlődési célok megvalósítását segítheti, hanem az urbanizált örökségi helyszínek éghajlati kockázatainak csökkentéséhez és kulturális tájképi értékeinek megőrzéséhez is hozzájárulhat. Végül, a zöld energiához kapcsolódó pénzügyi tudatosság fejlesztése olyan átfogó feltételként jelenik meg, amely a turisztikai mikro- és kisvállalkozások beruházási döntéseit is alakítja. Ezáltal nemcsak az egyes vállalkozások működését, hanem a desztinációk fenntartható fejlődésének helyi alapjait is befolyásolja.

4.6. Integrált fogalmi modell

A szakirodalmi szintézis alapján egy négypilléres integrált fogalmi modell körvonalazható, amely Ritchie és Crouch (2003) desztináció-versenyképességi modelljét, Faulkner (2001) válságkezelési keretét, az UNESCO (2003) örökségi tipológiáját, valamint a fenntartható turizmus szemléletét kapcsolja össze. A modell abból indul ki, hogy a kulturális örökség desztinációs jelentősége nem önmagában az örökségi értékek meglétéből következik, hanem abból, hogy e helyi erőforrásokat milyen menedzsmentgyakorlatok, együttműködések és alkalmazkodási képességek alakítják fenntartható turisztikai teljesítménnyé.

A modell első pillérét az örökségalapú erőforrások és vonzerők alkotják, amelyek magukban foglalják a tárgyi és szellemi kulturális örökség elemeit. Ezek adják a desztináció egyediségének, kulturális identitásának és megkülönböztethetőségének alapját.

A második pillér a stratégiai örökségmenedzsment gyakorlatait foglalja össze. Ide tartozik az örökségkezelés intézményi és szervezeti formalizáltsága, a helyi közösségek bevonása, a digitális megoldások alkalmazása, a klaszter- és együttműködési rendszerek működtetése, valamint az infrastrukturális fenntarthatóság támogatása.

A harmadik pillért a válság- és kockázatkezelési felkészültség jelenti, amely a megelőzés, a reagálás, a helyreállítás és a tapasztalatokból történő tanulás folyamatait egyaránt magában foglalja. E pillérhez kapcsolódik továbbá a desztinációk demográfiai és társadalmi változásokhoz, így például a munkaerőpiaci átalakulásokhoz és a migrációs folyamatokhoz való alkalmazkodása is.

A negyedik pillér a fenntartható desztinációs teljesítmény, amely a versenyképesség, a válságállóság, a gazdasági, társadalmi és környezeti fenntarthatóság, valamint a fenntartható fejlődési célokhoz való illeszkedés együttesében értelmezhető.

A négy pillér közötti kapcsolatot két meghatározó mechanizmus erősíti. Az egyik a helyi közösségek és az érintett szereplők együttműködése, amely az örökségi értékek megőrzését, hiteles közvetítését és turisztikai hasznosítását támogatja. A másik a látogatói észlelésre és értékajánlatra épülő folyamat, amely az autenticitás, az élményminőség, a fizetési hajlandóság, a lojalitás és a nemek szerinti eltérések szempontjait foglalja magában. A modell keresleti és kínálati oldali empirikus vizsgálatok alapjául egyaránt szolgálhat, és lehetőséget teremt a kelet-közép-európai régió sajátos örökségmenedzsment- és válságkezelési tapasztalatainak elemzésére.

5. Diszkusszió

5.1. Az eredmények elméleti és gyakorlati jelentősége

A szakirodalmi áttekintés három meghatározó elméleti következtetéshez vezet. Elsőként, a kulturális örökség a turisztikai desztinációk versenyképességének olyan stratégiai erőforrásaként értelmezhető, amely hozzájárulhat a tartós megkülönböztethetőséghez és a helyi kínálat nehéz másolhatóságához. Ez az eredmény alátámasztja az erőforrás-alapú nézet turisztikai alkalmazhatóságát (Barney, 1991). Ugyanakkor a kulturális örökség nem tekinthető változatlan, pusztán rendelkezésre álló erőforrásnak: Smith (2006) megközelítésével összhangban olyan dinamikus jelentésalkotási folyamatként is értelmezendő, amelyet a helyi közösségek, a látogatók és az intézményi szereplők folyamatosan alakítanak.

Másodsor, a kulturális örökség és a turisztikai válságállóság kapcsolata összetett és többdimenziós jelenség. A kulturális örökség szerepe nem korlátozódik az épített vagy szellemi értékek fizikai megőrzésére, hanem kiterjedhet a helyi identitás, a közösségi együttműködés, a vállalkozói alkalmazkodás és a desztinációs megújulás támogatására is. Li és munkatársai (2024) kulturális válságállóságra vonatkozó megközelítése, valamint Berde és Remsei (2025) háborús migrációhoz kapcsolódó eredményei arra utalnak, hogy az örökségmenedzsmentet a jövőben szélesebb társadalmi, gazdasági és regionális alkalmazkodási folyamatok összefüggésében szükséges vizsgálni.

Továbbá, az áttekintés rámutat a kínálati és keresleti oldal közötti kapcsolatok mélyebb feltárásának szükségességére. A látogatók által érzékelt autenticitás, élményminőség, érték és fenntarthatóság iránti nyitottság nem feltétlenül esik egybe a desztinációk szolgáltatóinak és intézményeinek fejlesztési gyakorlataival. A nemek szerinti eltérések vizsgálata szintén fontos kutatási irányt jelent, mivel a környezeti attitűdök és a fenntartható turisztikai döntések iránti hajlandóság eltérő látogatói csoportokban különböző módon alakulhat (Gyurián Nagy, 2025). Ennek ellenére a szakirodalomban továbbra is ritkák azok a kutatások, amelyek a látogatói és a szolgáltatói nézőpontot egyidejűleg elemzik.

A feltárt összefüggések gyakorlati támpontot nyújthatnak a turisztikai desztinációk irányításáért és fejlesztéséért felelős szervezetek, az önkormányzatok, a kulturális intézmények és a turisztikai vállalkozások számára. Az eredmények alapján az örökségmenedzsment stratégiai és szervezeti kereteinek kialakítása – például örökségvédelmi és turisztikai stratégiák, válságkezelési eljárások és szakmai képzések révén – összefügghet a desztinációk alkalmazkodóképességének és piaci teljesítményének erősödésével (Azzaz & Elshaer, 2024). A közösségi részvétel szintén nem pusztán kiegészítő elemként jelenik meg, hanem az örökségi értékek hiteles közvetítésének, a helyi elfogadottságnak és az autentikus látogatói élmény kialakításának fontos feltételeként (Liorančaitė-Šukienė & Jurėnienė, 2025; Braña-Rey, 2024).

A digitális innovációk, így a kiterjesztett valóság és a virtuális valóság alkalmazásai, a blokklánc-alapú megoldások, valamint az automatizált szolgáltatások új lehetőségeket kínálhatnak a látogatói élmény gazdagítására és a szolgáltatások korszerűsítésére. Alkalmazásuk során azonban alapvető szempont marad, hogy a technológiai újítások ne gyengítsék, hanem támogassák a kulturális értékek hiteles közvetítését (Khalil et al., 2024; Kupi et al., 2025; Szabó-Szentgróti et al., 2025). Végül, az infrastrukturális fenntarthatóság – különösen az alternatív energetikai megoldások, a kék-zöld infrastruktúra és a kapcsolódó pénzügyi ismeretek fejlesztése – az örökségi desztinációk hosszú távú működőképességének meghatározó feltételévé válhat (Czipf & Tomar, 2026; Kaur & Czipf, 2026; Vargas-Hernandez et al., 2026).

5.2. További kutatási irányok

A szakirodalmi áttekintés több jelentős kutatási hiányosságot tárt fel. Az első a keresleti és kínálati oldal párhuzamos vizsgálatának hiánya. Bár a látogatói észlelésre, illetve a szolgáltatói és intézményi gyakorlatokra vonatkozó kutatások külön-külön egyre nagyobb számban jelennek meg, kevés olyan elemzés készült, amely a két oldal közötti eltéréseket ugyanazon desztinációs környezetben vizsgálja. E különbségek feltárása fontos alapot teremthetne a kulturális örökségre épülő turisztikai fejlesztések pontosabb tervezéséhez.

A második hiányosság a kelet-közép-európai, ezen belül különösen a V4-régió alulreprezentáltsága a nemzetközi szakirodalomban. A térség örökségmenedzsmentjét sajátos történeti és intézményi folyamatok alakították, amelyekhez a posztszocialista átalakulás, a turisztikai desztinációmenedzsment-

rendszerek 2008 utáni intézményesülése (Clarke & Raffay, 2011), a 2020 után erősödő szerkezeti munkaerőhiány (Poór et al., 2026), valamint a háborús menekülthelyzet társadalmi és gazdasági következményei is hozzátartoznak (Berde & Remsei, 2025). Ezek a tényezők indokoltá teszik a régióra épülő, összehasonlító kutatások bővítését.

A harmadik kutatási hiányosság a hosszabb időtávot átfogó vizsgálatok korlátozott száma. A jelenlegi kutatások többsége keresztmetszeti adatokra vagy egy-egy válsághelyzethez kapcsolódó elemzésre épül, ezért csak korlátozottan alkalmas annak feltárására, hogy a desztinációk alkalmazkodása, a közösségi szereplők együttműködése és a kulturális örökség turisztikai hasznosítása miként alakul hosszabb távon. A longitudinális vagy ismételt adatfelvételeken alapuló kutatások érdemben hozzájárulhatnak a válságok utáni helyreállítás és megújulás folyamatának pontosabb megértéséhez.

Negyedszer, a bevont tanulmányok jelentős része egyedi esettanulmányokra vagy egyetlen módszertani megközelítésre épül. Bár ezek a vizsgálatok fontos helyi tapasztalatokat tárnak fel, a jelenség összetettsége indokolná a vegyes módszertanú és többszintű elemzések szélesebb körű alkalmazását. Az egyéni, vállalkozói, desztinációs és térségi szint együttes vizsgálata lehetővé tenné annak feltárását, hogy az örökségi erőforrások miként alakíthatók a helyi szereplők és a desztináció egésze számára is fenntartható értéké.

Ötödször, az örökségmenedzsment, a turisztikai kockázat- és válságkezelés, valamint a fenntartható turizmus elméleti integrációja továbbra is hiányos. A szakirodalom számos releváns összefüggést azonosított, ezek azonban jellemzően elkülönülő kutatási területeken jelennek meg. A jelen tanulmányban javasolt négy pilléres modell empirikus vizsgálata ezért hozzájárulhatna ahhoz, hogy a kapcsolatok egységesebb elméleti és módszertani keretben váljanak értelmezhetővé.

A további kutatások számára ennek megfelelően indokolt a látogatói és szolgáltatói nézőpontokat párhuzamosan vizsgáló, nagyobb mintára épülő adatfelvételek megvalósítása; a V4-régió és a kelet-közép-európai térség összehasonlító elemzése; valamint a válságok utáni alkalmazkodási folyamatokat nyomon követő longitudinális kutatások elindítása. Kiemelt figyelmet érdemel továbbá a digitális innovációk – például a blokklánc-alapú megoldások, az automatizált szolgáltatások és az új fizetési formák – valamint az autenticitás megőrzése közötti kapcsolat vizsgálata. Ugyancsak fontos kutatási területet jelent az éghajlati kockázatok, az energetikai és kék-zöld infrastruktúra, valamint az örökségmenedzsment összekapcsolódásának feltárása, továbbá a nemek szerinti eltérések és a pénzügyi tudatosság szerepének vizsgálata a fenntartható örökségi turizmus iránti kereslet alakításában.

5.3. A tanulmány korlátai

A jelen szakirodalmi áttekintés eredményeinek értelmezése során több korlátot is figyelembe kell venni. Elsőként, a bevont publikációk köre elsősorban angol nyelvű, kisebb részben magyar nyelvű forrásokra korlátozódott. Emiatt kimaradhattak olyan, lengyel, cseh, szlovák vagy más kelet-európai nyelveken megjelent tanulmányok, amelyek a régió kulturális örökségmenedzsmentjéről és turisztikai válságállóságáról további fontos eredményeket tartalmazhatnak.

Továbbá, a végső szintézisbe bevont 60 tanulmány megfelelő alapot biztosít a témakör fő irányainak és összefüggéseinek tematikus feltárásához, ugyanakkor korlátozottabb lehetőséget nyújt a nagy elemszámú publikációs adatbázisokra épülő bibliometriai elemzésekhez. A jelen tanulmány ezért elsősorban a kutatási terület fogalmi és tematikus összefüggéseinek rendszerezésére, nem pedig a teljes publikációs mező kvantitatív feltérképezésére alkalmas.

Végül, a tematikus klaszterek kialakítása szükségszerűen értelmező döntéseket is magában foglal. A kulturális örökség, a válságállóság, a látogatói élmény, a digitalizáció és a fenntarthatóság területei több ponton szorosan összekapcsolódnak, ezért egyes tanulmányok több témakörhöz is illeszkedhetnek. A klaszterek közötti átfedések így részben a vizsgált jelenség összetettségét tükrözik, ugyanakkor korlátozhatják a kategóriák éles elhatárolását.

6. Konklúzió

A 2015 és 2025 között megjelent turisztikai szakirodalom áttekintése arra mutat rá, hogy a helyi kulturális örökség tudatos és stratégiai menedzsmentje jelentős szerepet tölthet be a turisztikai desztinációk versenyképességének, válságállóságának és fenntartható fejlődésének erősítésében. A kulturális örökség ebben az összefüggésben nem csupán megőrzendő érték vagy turisztikai vonzerő, hanem olyan sajátos helyi erőforrás, amely megfelelő intézményi, közösségi és menedzsmentfeltételek mellett hozzájárulhat a desztinációk hosszú távú megkülönböztethetőségéhez és alkalmazkodóképességéhez. E jelentőségét tovább erősítették a 2020 után egymást követő, részben egymás hatását fokozó válságok, így a világválság, az orosz–ukrán háború és az abból következő menekülthelyzet, az energiaválság, az infláció, valamint a turisztikai ágazatot érintő munkaerőhiány.

Az áttekintés négy fő tematikus terület mentén rendszerezte a kutatási eredményeket: a kulturális örökség versenyképességet támogató stratégiai szerepe, az örökség és a turisztikai válságállóság kapcsolata, a látogatói észleléshez és autenticitáshoz kötődő folyamatok, valamint a közösségi részvétel, a digitalizáció és az infrastrukturális fenntarthatóság jelentősége alapján. E szintézisre építve a tanulmány egy négy pilléres integrált fogalmi modellt javasol, amely összekapcsolja a desztináció-versenyképesség, az örökségmenedzsment, a turisztikai válságkezelés és a fenntartható turizmus megközelítéseit. A modell lehetőséget teremt a keresleti és kínálati oldal párhuzamos vizsgálatára, és különösen alkalmas lehet a kelet-közép-európai, ezen belül a V4-régió sajátos történeti, intézményi és társadalmi összefüggéseinek elemzésére.

A további kutatások szempontjából kiemelt jelentőségű a látogatói és szolgáltatói nézőpontokat együttesen vizsgáló empirikus kutatások bővítése, a kelet-közép-európai régió mélyebb feltárása, valamint a válságok utáni alkalmazkodási folyamatokat hosszabb időtávon követő longitudinális elemzések megvalósítása. Szakpolitikai szempontból az eredmények összhangban állnak azokkal a nemzetközi törekvésekkel, amelyek a kultúrát és az örökséget a turizmus válságok utáni megújulásának, ellenállóbb működésének és fenntarthatóbb fejlődésének meghatározó erőforrásaként értelmezik.

A tanulmány legfontosabb gyakorlati következtetése, hogy a kulturális örökség stratégiai, intézményesített és közösségi részvételre épülő kezelése a turisztikai desztinációk, vállalkozások és kulturális intézmények számára nem pusztán megőrzési feladat, hanem hosszú távú fejlesztési befektetés. Az így kialakított helyi erőforrásbázis a tartósan bizonytalan működési környezetben is hozzájárulhat a versenyképesség, a válságállóság és a fenntarthatóság erősítéséhez. Az Európai Unió 2025-ös turizmusstratégiája, a HERIT ADAPT projekt és az UNESCO World Heritage as Resilience for Tourism Recovery kezdeményezése egyaránt azt jelzi, hogy e megközelítés szakpolitikai jelentősége is növekszik. A jelen tanulmány tudományos hozzájárulása abban áll, hogy a témakör széttagolt szakirodalmi eredményeit egységes értelmezési keretben szintetizálja, és rámutat a kulturális örökség menedzsmentje, a desztinációk válságállósága, versenyképessége és fenntartható fejlődése közötti kapcsolatok integrált vizsgálatának szükségességére. Az áttekintés egyúttal olyan fogalmi keretet javasol, amely megalapozhatja a további empirikus kutatásokat, és támpontot nyújthat az örökségalapú desztinációfejlesztési gyakorlat számára.

Irodalomjegyzék

- Aldao, C., Blasco, D., & Poch Espallargas, M. (2022). Lessons from COVID-19 for the future: Destination crisis management, tourist behaviour and tourism industry trends. *Journal of Tourism Futures*. <https://doi.org/10.1108/JTF-02-2022-0059>
- Azzaz, A. M. S., & Elshaer, I. A. (2024). Heritage tourism resilience and sustainable performance post COVID-19: Evidence from hotels sector. *Heritage*, 7(3), 1162–1173. <https://doi.org/10.3390/heritage7030055>
- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99–120. <https://doi.org/10.1177/014920639101700108>
- Berde, É., & Remsei, S. (2025). Turning the triple burden of Ukrainian depopulation into a quadruple burden: The results of a survey among Ukrainian refugee women. *Economics & Sociology*, 18(1), 296–312. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2025/18-1/16>
- Braña-Rey, F. (2024). Community-centred perspectives on intangible cultural heritage: Authenticity and emotional experiences in Galicia's Festa do Boi. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 22(5–6), 512–532. <https://doi.org/10.1080/14766825.2024.2437420>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bui, H. T., Jones, T. E., Weaver, D. B., & Le, A. (2020). The adaptive resilience of living cultural heritage in a tourism destination. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(7), 1022–1040. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1717503>
- Castillo-Canalejo, A. M., González-Mohino, M., Muñoz-Fernández, G. A., & Mora-Márquez, C. (2025). Factors influencing sustainable tourism choices in World Heritage Sites. *Discover Sustainability*, 6, 1440. <https://doi.org/10.1007/s43621-025-02301-7>
- Clarke, A., & Raffay, Á. (2011). The introduction of tourism destination management organisations in Hungary: Top-down meets bottom-up. In D. Dredge & J. Jenkins (Eds.), *Stories of Practice: Tourism Policy and Planning* (pp. 311–334). Ashgate. <https://doi.org/10.4324/9781315610849>
- Csurgó, B., & Smith, M. K. (2022). Cultural heritage, sense of place and tourism: An analysis of cultural ecosystem services in rural Hungary. *Sustainability*, 14(12), 7305. <https://doi.org/10.3390/su14127305>
- Cvetković, V. M., Gole, S., Renner, R., Jakovljević, V., & Lukić, T. (2024). Qualitative insights into cultural heritage protection in Serbia: Addressing legal and institutional gaps for disaster risk resilience. *Open Geosciences*, 16(1), 20220755. <https://doi.org/10.1515/geo-2022-0755>
- Czipf, C., & Tomar, R. (2026). How could the government support the spread of alternative energy projects? In V. Sharma, E. Idziak, J. B. de Vasconcelos, & A. Kurucz (Eds.), *Infrastructure Finance and Sustainable Governance* (pp. 145–169). World Sustainability Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-032-07224-5_8
- Darabos, F., Kómíves, C., & Szabó, R. Z. (2024). Post-pandemic pursuits: Activity preferences of rural tourists in Western Transdanubia. *Hungarian Geographical Bulletin*, 73(3), 283–301. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.73.3.5>

- Dwyer, L., & Kim, C. (2003). Destination competitiveness: Determinants and indicators. *Current Issues in Tourism*, 6(5), 369–414. <https://doi.org/10.1080/13683500308667962>
- EEA – European Environment Agency. (2024). European Climate Risk Assessment. EEA Report No. 1/2024. Copenhagen: European Environment Agency. <https://doi.org/10.2800/204249>
- Faulkner, B. (2001). Towards a framework for tourism disaster management. *Tourism Management*, 22(2), 135–147. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(00\)00048-0](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(00)00048-0)
- Ghorbani, A., Mousazadeh, H., Akbarzadeh Almani, F., Lajevardi, M., Hamidzadeh, M. R., Orouei, M., Zhu, K., & Dávid, L. D. (2023). Reconceptualizing customer perceived value in hotel management in turbulent times: A case study of Isfahan metropolis five-star hotels during the COVID-19 pandemic. *Sustainability*, 15(8), 7022. <https://doi.org/10.3390/su15087022>
- Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2021). Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>
- Gyurián Nagy, N. (2025). Gender differences in environmental attitudes: An analysis using the NEP Scale. *Gender Issues*, 42(1), 5. <https://doi.org/10.1007/s12147-024-09349-1>
- HERIT ADAPT Project. (2025). HERIT ADAPT: Boosting heritage resilience through sustainable tourism. Interreg Euro-MED Programme.
- Jiao, X., Li, G., Qiu, R. T. R., & Chen, J. L. (2024). Analyzing destination resilience from a spatiotemporal perspective. *Journal of Travel Research*. <https://doi.org/10.1177/00472875241245048>
- Jurado-Rivas, C., & Sánchez-Rivero, M. (2019). Willingness to pay for more sustainable tourism destinations in World Heritage cities: The case of Cáceres, Spain. *Sustainability*, 11(21), 5880. <https://doi.org/10.3390/su11215880>
- Kálmán, B. G., Grotte, J., Lakshmi, V., Tóth, A., Módosné Szalai, S., Zugor, Z., & Malatyinszki, S. (2024). Sustainable city tourism: A systematic analysis of Budapest and Mumbai. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(9). <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i9.7933>
- Kálmán, B. G., Zéman, Z., & Malatyinszki, S. (2024). Assessing the impact of tourism on country brand value. *Journal of Ecohumanism*, 3(8), 3576–3586. <https://doi.org/10.62754/joe.v3i8.5024>
- Kaul, N., Bhandari, H., Deshpande, A., Mittal, A., & Raut, R. (2025). Exploring cultural heritage management research in tourism: Insights through the lens of destination management and nomological networks. *Tourism and Hospitality Research*. <https://doi.org/10.1177/14673584251384886>
- Kaur, R., & Czipf, C. (2026). Blue-green infrastructure as a catalyst for achieving SDGs in developing urban centres. In V. Sharma, E. Idziak, J. B. de Vasconcelos, & A. Kurucz (Eds.), *Infrastructure Finance and Sustainable Governance* (pp. 257–274). World Sustainability Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-032-07224-5_13
- Khalil, S., Kallmuenzer, A., & Kraus, S. (2024). Visiting museums via augmented reality: An experience fast-tracking the digital transformation of the tourism industry. *European Journal of Innovation Management*, 27(6), 2084–2100. <https://doi.org/10.1108/EJIM-09-2022-0479>

- Kolar, T., & Žabkar, V. (2010). A consumer-based model of authenticity: An oxymoron or the foundation of cultural heritage marketing? *Tourism Management*, 31(5), 652–664. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.07.010>
- Kóródi, M., & Dávid, L. D. (2019). The uniqueness of the Hungarian rural tourism supply. *Journal of Tourism and Services*, 10(19), 24–39. <https://doi.org/10.29036/jots.v10i19.93>
- Kőmíves, C., Kupi, M., Mazurek, M., & Lebrun, A.-M. (2024). Tasting traditions: The impact of demographics and gastronomic knowledge in Győr-Moson-Sopron county, in Hungary. *Geojournal of Tourism and Geosites*, 56(4), 1708–1717. <https://doi.org/10.30892/gtg.56426-1340>
- Kundi, V. (2025). Az idegenvezetői szakma jogi keretei: kihívások és lehetőségek Magyarországon és Európában. *Tér – Gazdaság – Ember / Journal of Region, Economy and Society*, 13(1), 114–125. <https://doi.org/10.14513/tge-jres.00422>
- Kupi, M., Kundi, V., & Szabó, T. (2025). Deciphering the cryptocurrency impact on tourism dynamics: Legal insights from Spain, France, Croatia, and the Netherlands. *Geojournal of Tourism and Geosites*, 58(1), 422–432. <https://doi.org/10.30892/gtg.58139-1424>
- Li, R., Li, Y.-Q., Ruan, W.-Q., Zhang, S.-N., & Wang, M.-Y. (2024). Cultural resilience of heritage sites: Dimension exploration and scale development. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 61, 287–301. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2024.10.011>
- Liorančaitė-Šukienė, A., & Jurėnienė, V. (2025). Heritage management models for sustainable community tourism development. *Tourism and Hospitality*, 6(2), 111. <https://doi.org/10.3390/tourhosp6020111>
- Malatyinszki, S., Kálmán, B. G., & Dávid, L. D. (2025). The role of geoparks in sustainable tourism development: A case study approach. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 59(2), 572–586. <https://doi.org/10.30892/gtg.59206-1438>
- Malatyinszki, S., & Tóth, T. Z. (2025). Ügyfélérték-alapú térségfejlesztés a vidéki turizmusban: A Pusztaotlakai Safari Park hatásmechanizmusainak elemzése. *Magyar Minőség*, 34(10), 33–55. <https://doi.org/10.65513/MaMi.2025.10.33>
- Módosné Szalai, S., Kálmán, B. G., Tóth, A., Gyurián, N., Singh, D. P., Dávid, L. D., & Jenei, S. (2025). NUTS2 regions of the Visegrad countries during the COVID-19 pandemic and recovery. *Regional Statistics*, 15(3), 418–438. <https://doi.org/10.15196/RS150302>
- Mousazadeh, H., Ghorbani, A., Azadi, H., Akbarzadeh Almani, F., Zangiabadi, A., Zhu, K., & Dávid, L. D. (2023). Developing sustainable behaviors for underground heritage tourism management: The case of Persian Qanats, a UNESCO World Heritage property. *Land*, 12(4), 808. <https://doi.org/10.3390/land12040808>
- Oliver, R. L. (1999). Whence consumer loyalty? *Journal of Marketing*, 63(4_suppl1), 33–44. <https://doi.org/10.1177/00222429990634s105>
- Otto, J. E., & Ritchie, J. R. B. (1996). The service experience in tourism. *Tourism Management*, 17(3), 165–174. [https://doi.org/10.1016/0261-5177\(96\)00003-9](https://doi.org/10.1016/0261-5177(96)00003-9)
- Pennington-Gray, L., & Basurto-Cedeño, E. (2023). The role of crisis management in managing cultural heritage tourism in a Covid era. In P.-L. Yu, T. Lertcharnit, & G. S. Smith (Eds.), *Heritage and Cultural Heritage Tourism: International Perspectives* (pp. 61–72). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-44800-3_6

- Poór, J., Engle, A., Jenei, S., Módosné Szalai, S., & Caha, Z. (2026). Shifting employment: Labor challenges in Czechia, Hungary and Slovakia beyond the pandemic. *Administrative Sciences*, 16(5), 210. <https://doi.org/10.3390/admsci16050210>
- Printz-Markó, E., Darabos, F., Keller, V., & Molnar, E. I. (2024). The role of clusters: Past, present and future of the Pannon Thermal Cluster. In S. L. Fotea, S. A. Văduva, & I. Ş. Fotea (Eds.), *Reimagining Capitalism in a Post-Globalization World* (pp. 415–432). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-59858-6_28
- Pulido-Fernández, J. I., & López-Sánchez, Y. (2016). Are tourists really willing to pay more for sustainable destinations? *Sustainability*, 8(12), 1240. <https://doi.org/10.3390/su8121240>
- Qiu, N., Li, H., Pan, C., Wu, J., & Guo, J. (2024). The study on the relationship between perceived value, satisfaction, and tourist loyalty at industrial heritage sites. *Heliyon*, 10(17), e37184. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e37184>
- Rangkuti, Y. A., Bangun, A. K., Kurniawan, R., Ilham, Z., Hasibuan, S., Tambunan, T. M. B., & Silitonga, D. F. (2025). Cultural heritage and sports tourism: A systematic literature review of sustainable destination management practices. *Frontiers in Sports and Active Living*, 7, 1680229. <https://doi.org/10.3389/fspor.2025.1680229>
- Ritchie, B. W. (2004). Chaos, crises and disasters: A strategic approach to crisis management in the tourism industry. *Tourism Management*, 25(6), 669–683. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2003.09.004>
- Ritchie, B. W., & Jiang, Y. (2019). A review of research on tourism risk, crisis and disaster management. *Annals of Tourism Research*, 79, 102812. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2019.102812>
- Ritchie, B. W., & Jiang, Y. (2021). Risk, crisis and disaster management in hospitality and tourism: A comparative review. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 33(10), 3465–3493. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-12-2020-1480>
- Ritchie, J. R. B., & Crouch, G. I. (2003). *The competitive destination: A sustainable tourism perspective*. CABI Publishing. <https://doi.org/10.1079/9780851996646.0000>
- Seila, F., Selim, G., & Newisar, M. (2025). A systematic review of factors contributing to ineffective cultural heritage management. *Sustainability*, 17(1), 366. <https://doi.org/10.3390/su17010366>
- Sigala, M. (2020). Tourism and COVID-19: Impacts and implications for advancing and resetting industry and research. *Journal of Business Research*, 117, 312–321. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.06.015>
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203602263>
- Szabó-Szentgróti, E., Kézai, P. K., & Rámháp, S. (2025). A study of unmanned store adoption among university students: A control variable perspective. *Decision Making: Applications in Management and Engineering*, 8(1), 364–379. <https://doi.org/10.31181/dmame8120251371>
- UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. Paris: UNESCO.
- Van der Zee, E., Camatti, N., Bertocchi, D., & Shomali, K. W. A. (2024). UNESCO World Heritage Site label and sustainable tourism in Europe: A user-generated content analysis. *Regional Studies*, 58(10), 1858–1873. <https://doi.org/10.1080/00343404.2024.2333787>
- Vargas-Hernandez, J. G., Czipf, C., & Salmerón-Zapata, A. J. (2026). Green energy-related financial literacy for environmentally sustainable development. In R. Ben Khalifa (Ed.), *Materials*,

- Techniques, and Ecological Impact of Sustainable Prototyping (pp. 269–300). IGI Global Scientific Publishing. <https://doi.org/10.4018/979-8-3373-5473-6.ch008>
- Vasvári, M., Gergely, L., & Dávid, L. D. (2025). Tourism as a catalyst for resilience: Insights from a literature review on crisis adaptation and regional development. *Ecocycles*, 11(1), 31–45. <https://doi.org/10.19040/ecocycles.v11i1.479>
- Wang, N. (1999). Rethinking authenticity in tourism experience. *Annals of Tourism Research*, 26(2), 349–370. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(98\)00103-0](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(98)00103-0)
- Wohlin, C. (2014). Guidelines for snowballing in systematic literature studies and a replication in software engineering. *Proceedings of the 18th International Conference on Evaluation and Assessment in Software Engineering*, 1–10. <https://doi.org/10.1145/2601248.2601268>
- Wu, K., Su, L., Zhang, S., Yang, S., Xing, A., & Zhou, J. (2025). Cultural distortion risk and tourist loyalty at silk road heritage: The mediating roles of perceived value and satisfaction. *PLoS ONE*, 20(11), e0335476. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0335476>
- Yang, Y., Zhang, C. X., & Rickly, J. M. (2021). A review of early COVID-19 research in tourism: Launching the Annals of Tourism Research's Curated Collection on coronavirus and tourism. *Annals of Tourism Research*, 91, 103313. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2021.103313>